

NÁLEZ FRAGMENTU KAMENNÉ RANĚ GOTICKÉ KŘTITELNICE V OBCI KŘEŠÍN

PAVEL KROUPA – JIŘÍ VARHANÍK –
JAN ZAVŘEL

Discovery of a Fragment of an Early Gothic Stone Baptismal Font in Křešín Village

The preserved fragment shows parts of two sides of a polygonal structure that belonged to the upper part of a twelve-sided baptismal font. The circumferential relief decoration below the font's top is the most valuable part of the preserved fragment. Certain analogies are found with some friezes with vegetal decoration on the western portal of the church in Porta Coeli Cistercian Convent in Předklášteří near Tišnov whose architecture also ranks in the wider circle of the Danubian art of the second quarter of the 13th century. The discovered fragment provides evidence that the baptismal font, especially its size and artistic decoration, went beyond the common types of baptismal fonts in village churches. The baptismal font may have originally been made for a significant structure in Křešín's vicinity and arrived in Křešín only secondarily. This structure may be identified with the Premonstratensian Monastery located in nearby Želiv, which is a Romanesque monastic compound or the Canonry of the Premonstratensian Sisters in Louňovice pod Blaníkem.

Keywords: Křešín – Želiv – Velehrad – Regensburg – Tišnov – baptismal font – fragment – vegetal décor – frieze – 13th century – Danubian art

Zachovaný fragment představuje části dvou stran polygonálního útvaru, náležejícího horní části dvanáctiboké křtitelnice. Nejhodnotnější součástí dochovaného fragmentu je plastická výzdoba, která křtitelnicí obíhala na jejím obvodu pod vrcholem. Určitou analogii představují i některé vlysy s vegetabilní výzdobou na západním portále klášterního kostela cisterciáckého kláštera Porta coeli v Předklášteří u Tišnova, jehož architektura náleží rovněž do širšího okruhu podunajského umění druhé čtvrti 13. století. Nalezený fragment dokládá, že křtitelnice svou velikostí a výtvarným vybavením překračovala běžné typy křtitelnic kostelů ve venkovském prostředí. Křtitelnice snad byla původně určena pro některou z významných staveb v geograficky blízkém okolí a do Křešína byla umístěna až druhotně. Jako logická možnost se jeví nedaleký premonstrátský klášter v Želivě, který byl ve druhé čtvrti 13. století stavebně významným románským klášterním komplexem, případně kanonie premonstrátek v Louňovicích pod Blaníkem.

Klíčová slova: Křešín – Želiv – Velehrad – Řezno – Tišnov – křtitelnice – fragment – vegetabilní dekor – vlys – 13. století – podunajské umění

Křešín leží v okrese Pelhřimov, na pomezí Středočeského kraje a kraje Vysočina. Na Muzeum Podblanicka se v roce 2020 obrátil p. Veselý, majitel pozoruhodného fragmentu středověkého kamenného artefaktu s poměrně náročným dekorem, provedeném v obtížně opracovatelném materiálu. Podle jeho sdělení pochází z podezdívky roubeného objektu na místě dnešního domku čp. 25 v obci



Obr. 1: Křešín (okres Pelhřimov), fragment křtitelnice, část horní části s dekorem (foto J. Varhaník, 2020).

Křešín, odstraněného přibližně před dvaceti lety. Později při využívání materiálu z podezdívky byl jím fragment nalezen a uschován. J. Vepřeková z Muzea Podblanicka kontaktovala Sdružení pro stavebněhistorický průzkum, které zorganizovalo podrobné ohledání a prvotní průzkum fragmentu autory této statě, který p. Veselý za tím účelem obětavě přivezl. Jejich výsledkem je předkládaný příspěvek.

Materiálem fragmentu je bělavý až slabě načervenalý (narezlý) jemnozrnný muskovitický granit (mrákotínský typ?), složený z křemene, živců, muskovitu a ojedinělých shluků biotitu, místy se slabými projevy metamorfózy, vyznačujícími se nevýrazným usměrněním horninotvorných minerálů.

Nejbližší těleso granitoidních vyvřelin vázané na tzv. moldanubický pluton vystupuje severovýchodně od Křešína. Jeho vnější hranice opisuje nepravidelný kruh přibližně mezi obcemi Kamenná Lhota, Dolní Paseka, Staré Hutě, Proseč, Malý Budíkov, Bratroňov, Krásná Hora, Nová Ves u Světlé, Světlá nad Sázavou, Žebrákov, Vilémovice a Veliká. Drobná tělesa podobných granitů pak vystupují přibližně severně od Želivě a dále až k již zmíněné Kamenné Lhotě. Příslušnost horniny, z které byla vyrobena křtitelnice, k některému z výchozů u kláštera Želiv, by musela být potvrzena terénním pozorováním a odběrem srovnávacích vzorků.¹⁾

Zachovaný fragment představuje části dvou stran polygonálního útvaru. Významná je skutečnost, že spodní část jeho vnitřní strany je hrubě opracována do oblé, konkávní plochy, zatímco horní okraj sleduje polygonální tvar vnějšího povrchu. Jak správně usoudil již nálezce a majitel fragmentu v jedné osobě, jde fragment křtitelnice. Jeho oměřením lze alespoň rámcově určit její tvar a pokusit se odhadnout velikost. Šlo zřejmě o původně dvanáctiboký, lehce nepravidelný artefakt. Za předpokladu, že se na každé stěně jeho polygonálního obvodu uplatňovaly sy-



Obr. 2: Křešín, fragment křtitelnice, horní část okraje (foto J. Varhaník, 2020).

metricky dva listy rostlinného dekoru, čemuž zhruba odpovídá zakřivení vnitřní spodní části, činil průměr něco přes jeden metr.

Nejhodnotnější součástí dochované části křtitelnice je plastická výzdoba, která ji obíhala na jejím obvodu pod vrcholem. Je složena ze tří částí, jimž dominuje vlys složený z rostlinného motivu. Na horní straně je vymezen dvojicí mělkých oblounů, na spodní pak obdobným oblounem, pod nímž probíhá zubořez s pilovitými zuby.

Pro slohové zařazení dekoru má zásadní význam vegetabilní dekor, v menší míře pak pilovitý zubořez na jeho spodní straně.

Rostlinný dekor je tvořen motivem pnoucího se stonku se zavínutými pěticípy listy. Nekonečný stonek přechází pravidelně mezi jednotlivými listy z okraje na okraj, při okraji se přimyká k plastické liště tvořící borduru. Na nároží přechází přes rohovou plastickou lištu. V dochované části křtitelnice jsou listy stejné velikosti a tvaru, natočené ve stejném směru. Listy mají nečleněný povrch, jsou ploché, každý list vyrůstá z krátkého stonku. Listy vyplňují většinu plochy vymezené vinoucím se stonkem a bordurou. Listy vzbuzují dojem realistického ztvárnění, celková kompozice vykazuje znaky dekorativismu. Určit druh listoví bezpečně nelze. Podle pěticípych listů se zdá nejpravděpodobnější možnost, že jde o vinné listy, byť na dekoru fragmentu nejsou vinné hrozny.

Motiv vegetabilního vlysu složeného z pnoucího se stonku se zavínutými listy, umístěný pod vrchní okraj

kamenných románských a raně gotických křtitelnic, je prvkem dosti užívaným. Z geograficky blízkého oblasti Bavorska můžeme uvést několik příkladů. K nejbližším náleží románská křtitelnice v kostele Nanebevzetí P. Marie v *Landau an der Isar*, kde zavínuté listy jsou ještě polopalmetového typu.²⁾ Polopalmetové listy jsou součástí vlysu pod vrchním okrajem románské křtitelnice v kostele sv. Martina v *Kaufbeuren*,³⁾ nebo románské křtitelnice kostela sv. Štěpána v *Kissingu*.⁴⁾ Stylizované listy zavínuté do stonku tvoří vlys na další románské křtitelnici v kostele sv. Michaela v *Altenstadtu bei Schongau*, tentokrát umístěného při patě křtitelnice.⁵⁾ Zřejmě nejpozoruhodnější z nám známých bavorských příkladů je dekor křtitelnice v kostele Nanebevzetí P. Marie v *Landsbergu am Lech*. Listový je zde již plastický a vykazuje realistické rysy.⁶⁾

Za zvláštní pozornost stojí celkově dekorativní uspořádání vlysu. To se projevuje ve stejnosměrném natočení listů, ve stylizovaném vedení stonku a v přísném uspořádání listoví mezi okraji bordury. Listy vyplňují téměř celou plochu mezi okraji, volná místa jsou potlačena na minimum. Stojí za zmínku, že obdobný typ dekorativního uspořádání ovládá mutatis mutandis ve větší či menší míře i některé vlysy s vegetabilní výzdobou na západním portále klášterního kostela cisterciáckého kláštera *Porta coeli* v Předklášteří u Tišnova, jehož architektura náleží rovněž do širšího okruhu podunajského umění druhé čtvrti 13. století.⁷⁾ Specifický projev dekorativismu spočívá v tom, že stonek je v místech, kde se přimyká k okraji bordury, zcela rovný, a stává se tak součástí plastické lišty tvořící borduru. Tento dekorativní motiv není samozřejmostí a nebyl dosud, pokud je nám známo, podrobněji analyzován. Výrazněji se vyskytuje u vlysů vinné révy na záklencích pocházejících pravděpodobně ze studničního stavení cisterciáckého kláštera *Velehrad* a uložených v lapidáriu kláštera,⁸⁾ a dále na západním a jižním portále kostela sv. Ulricha v *Řezně*.⁹⁾ V obou uvedených případech je motiv o mnoho přesvědčivější, stonek je na rozdíl od dekoru křtitelnice zcela rovný a k plastickému okraji bordury se v případě velehradského dekoru přimyká v celém svém průběhu, resp. u řezenských portálů okraj krycí desky zčásti přímo tvoří. Řezenský kostel náleží geograficky do oblasti podunajského raně gotického umění, do jehož širšího vlivu spadá i výstavba kláštera na *Velehradě*. Lze-li z těchto skutečností dovodit konkrétnější závěry o slohové orientaci dekoru křtitelnice, není jisté. Nesporné je, že dekorativní uspořádání reliéfu není vzdálené dekorativnosti ornamentiky uvedených klášterních velehradských záklenků. To může svědčit ve prospěch společného východiska. Pokud je nám známo, tak v českém prostředí nemá vegetabilní dekor křtitelnice v *Křešíně* ve výzdobě časově odpovídajících raně gotických křtitelnic obdobu.

Naproti tomu motiv pilovitých zubů, resp. klikatky, ohraničující na spodní straně pole s vegetabilním dekorem, je v románské architektuře poměrně frekventovaným projevem. Jeho geograficky nejbližší výskyt zaznamenáváme v různé podobě na portálech kostelů sv. Václava v *Chřenovicích*, kde se na archivoltě uplatňuje plochá klikatka,¹⁰⁾ a sv. Víta v *Zahrádce* s motivem drobných zubů, lemujících archivoltu.¹¹⁾ K fragmentu z *Křešína* však uvedené venkovské stavby zřejmě nemají bližší vztah. Vzhle-

dem k výše zmíněným určitým analogiím vegetabilního dekoru spíše přichází v úvahu jeho souvislost s pozdně románskou produkcí huti, která působila na *Velehradě*, kde v monumentální podobě motiv klikatky lemuje portál klášterního kostela, spojující severovýchodní pole křížové chodby s jeho jižní lodí. Tento normanský motiv náleží k frekventovaným projevům románského slohu v bavorském a rakouském Podunají, kde se v různé podobě uplatňuje např. v *Řezně* na portálech z křížové chodby do kostela, a to jak u sv. Jakuba, tak sv. Emmerama, dále na významné stavbě dómu v *Bamberku*, či severním portálu klášterního kostela v *Kleinmariazell* a dalších stavbách v Dolním Rakousku.¹²⁾

V české uměnovědné literatuře souborná práce o středověkých křtitelnicích stále chybí. Zcela výjimečným dílem byla románská křtitelnice z Kouřimi. VI. Denkstein přesvědčivě zdůvodnil, že dvojice vedle sebe ležících lvů z Kouřimi nesla nedochovanou horní velkou křestní mísu. Šlo tedy o křtitelnici z doby kolem roku 1230.¹³⁾ Co se týče základního tvaru, většina kamenných gotických křtitelnic je kruhových. Polygonální osmiboké nebo dvanáctiboké kamenné křtitelnice nejsou u gotických křtitelnic nicméně výjimečné. Příkladem jmenujme osmiboké gotické křtitelnice v Mýtě na Rokycansku,¹⁴⁾ Dubci na Tachovsku¹⁵⁾ nebo v kostele sv. Jiří v Plzni.¹⁶⁾ Dvanáctiboké gotické křtitelnice jsou v Černochově,¹⁷⁾ Radomyšli¹⁸⁾ nebo v kostele sv. Petra a Pavla Horažďovicích.¹⁹⁾

Historické zprávy v písemných pramenech ke Křešínu pocházejí až ze 14. století. Zřejmě nejstarší zpráva se váže k roku 1318, kdy je uveden Hroznata de Krzessin.²⁰⁾ S odpovídající mírou nejistoty se na Křešín vztahuje zpráva k roku 1358, kdy je uveden „... plebanus de Kyrchlin...“ (Křešín?).²¹⁾ K roku 1359 je uveden „... pleb. de Krzessin...“.²²⁾ Podle A. Sedláčka Soběn z Jenišovic, pán na Božejově, zřídil a nadal roku 1409 se svými příbuznými oltář v křešinském kostele. Jeho syn Václav zde byl od roku 1413 krátce farářem.²³⁾ Další historické zprávy jsou mladší.

Úvahy o původu křtitelnice mohou být vzhledem k absenci jakýchkoliv údajů o ní jen hypotetické povahy. Vzhle-



Obr. 3: Velehrad (okres Uherské Hradiště), lapidárium, fragment záklenku (foto P. Kroupa).



Obr. 4: Tišnov (okres Brno-venkov), detail vegetabilního dekoru archivoly západního portálu klášterního kostela (foto P. Kroupa).

dem k místě nálezů se nabízí jako nejlogičtější spojit křtitelnici s nedalekým kostelem.

Kostel sv. Bartoloměje, původně gotický, byl zbořen v roce 1875 a nahrazen pseudogotickou novostavbou z let 1875–1976.²⁴⁾ Podle stabilního katastru sestávala orientovaná budova kostela z obdélné lodi a přibližně čtvercového presbytáře. K jeho severní straně přiléhala stejně dlouhá sakristie či boční kaple. Drobný rizalit, vystupující z jižního průčelí lodi, představoval s největší pravděpodobností předsíň. Z toho lze s nezbytnou dávkou opatrnosti usuzovat, že původní gotický kostel byl tedy s největší pravděpodobností jednolodní stavbou se čtvercovým presbytářem. Nejspíše tedy mohlo jít o běžný typ venkovského kostela, který velikostí a vybavením odpoví-

dal své funkci. Nalezený fragment dokládá, že křtitelnice svou velikostí a výtvarným vybavením překračovala běžné typy křtitelnic kostelů ve venkovském prostředí. Jednou z možných hypotéz je, že křtitelnice byla původně určena pro některou z významných staveb v geograficky blízkém okolí a do Křešína byla umístěna až druhotně. Jako logická možnost se jeví premonstrátský klášter v Želivi, vzdálený cca 18 km jihovýchodně od Křešína, který byl ve druhé čtvrti 13. století stavebně významným románským klášterním komplexem,²⁵⁾ případně kanonie premonstrátů v Louňovicích pod Bláníkem,²⁶⁾ vzdálená od Křešína cca 23 km severozápadním směrem. Na původ křtitelnice z relativně nedalekého okolí ostatně poukazuje výše uvedený petrografický rozbor, který určil charakter použitého materiálu.

Z předloženého prvotního rozboru vyplývá, že křtitelnici, z níž se dochoval ojedinělý fragment v Křešíně, lze datovat do druhé čtvrti 13. století. Jde o projev nejranější gotiky s určitými románskými rezidui, který dokládá vzrůstající nároky na vybavení významnějších sakrálních prostor v tomto období. Význam nálezu je mimořádný hned z několika aspektů. Nejen že jde o vzácný doklad křtitelnice z tohoto období, ale její dekor souvisí s nejvyspělejší soudobou architektonickou tvorbou na Moravě, přičemž z petrografického rozboru vyplývá, že původ použitá hornina pravděpodobně pocházela z okolí želivského kláštera. To nasvědčuje vzniku křtitelnice v těchto místech.

PHDR. PAVEL KROUPA – HISTORIK UMĚNÍ

KROUPA.PAVEL@SEZNAM.CZ

JUDR. JIŘÍ VARHANÍK

JIRI.VARHANIK@GMAIL.COM

NRDR. JAN ZAVŘEL – GEOLOG

ZAVREL.JAN@CENTRUM.CZ

POZNÁMKY

- 1) Soupisy kamenolomů v širším okolí jsou publikovány in *M. Vavřínová*, Soupisy lomů ČSR č. 38 – Okres Ledec nad Sázavou. Praha 1950; *J. Kratochvíl – J. Zabloudil*, Soupisy lomů ČSR a č. 5 – Okres Humpolec. Praha 1934.
- 2) *G. Dehio*, Handbuch der Deutschen Kunstdenkmäler. Bayern II, Niederbayern. München – Berlin 2008, s. 273. Křtitelnice je datována do 13. století.
- 3) *G. Dehio*, o. c. v pozn. 2, Bayern III, Schwaben. München – Berlin 2008, s. 546. Křtitelnice je datována do první poloviny 13. století.
- 4) Tamtéž, s. 590. Křtitelnice je hodnocena jako jedna z nejvýznamnějších románských švábských kamenických prací a je datována do druhé poloviny 12. století.
- 5) *G. Dehio*, o. c. v pozn. 2, Bayern IV, München und Oberbayern. München – Berlin 2008, s. 20. Křtitelnice je datována do doby kolem roku 1200 a je považována za jednu z nejvýznamnějších v Německu.
- 6) Tamtéž, s. 627. Je považována za pozdně románskou a je datována do doby kolem roku 1300.
- 7) K tomu *J. Kuthan*, Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Vimperk 1994, s. 393 – 407.
- 8) *M. Pojzl*, Velehrad. Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera. Brno 1990, ke studijnímu stavení a k fragmentům záklenků s. 150, obr. 130 na s. 190.
- 9) *A. Hubel – M. Schuller*, Der Dom zu Regensburg. Regensburg 1995, s. 12; *V. Greiselmayer*, Beobachtungen zum plastischen Stil der romanischen Bauskulptur in Regensburg, in: *M. Angerer – H. Wanderwitz* edd., Regensburg im Mittelalter. Regensburg 1998, s. 377.
- 10) *A. Merhautová*, Rané středověká architektura v Čechách. Praha 1971, s. 134.

- 11) Tamtéž, s. 363.
- 12) Šířením těchto motivů Podunajím až do Uher se zabýval např. *M. Schwarz*, Studien zur Klosterbaukunst in Oesterreich unter den letzten Babenbergern. Wien 1981, s. 96–111.
- 13) *V. Denkstein – Z. Drobná – J. Kybalová*, Lapidarium Národního muzea. Praha 1958, s. 43–46, katalog s. 113.
- 14) *E. Poche a kol.*, Umělecké památky Čech 2 (K/O). Praha 1978, s. 443. Vznik křtitelnice je kladen do pozdní gotiky.
- 15) *E. Poche a kol.*, Umělecké památky Čech 1 (A/J). Praha 1977, s. 332.
- 16) *E. Poche a kol.*, Umělecké památky Čech 3 (P/Š). Praha 1980, s. 98. Křtitelnice pochází z roku 1539 a je charakterizována jako renesanční. Podle tvarosloví jejího provedení ji lze označit spíše za pozdně gotickou.
- 17) *E. Poche a kol.*, o. c. v pozn. 15, s. 186.
- 18) *E. Poche a kol.*, o. c. v pozn. 16, s. 206. Křtitelnice je kladena do poslední čtvrtiny 14. století; *B. Nechvátal*, Středověká křtitelnice v Radomyšli u Strakonice. Památce Rostislava Nového (1932–1996), Výběr 34, 1997, s. 253–257.
- 19) *E. Poche a kol.*, o. c. v pozn. 15, s. 399. Křtitelnice je kladena do 15. století.
- 20) *A. Profous*, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny II (Ch-L). Praha 1949, s. 393.
- 21) *F. A. Tingl*, Liber Primus Confirmationum I/1. Pragae 1867, s. 58.
- 22) *A. Profous*, o. c. v pozn. 20, s. 393.
- 23) *A. Sedláček*, Hrad, zámky a tvrze království českého IV. Praha 1933, s. 181–182 (2. vyd.).
- 24) *E. Poche a kol.*, o. c. v pozn. 14, s. 161.
- 25) K tomu např. *P. Vlček – P. Sommer – D. Foltýn*, Encyklopedie českých klášterů. Praha 1998, s. 703 – 705; *P. Sommer – Z. Thomová – J. Thoma*, Archeologie a rekonstrukce středověké podoby premonstrátské kanonie v Želivi, in: *M. Mašek – P. Sommer – J. Zemlička*, Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu. Praha 2009, s. 69–82. Dosaďovací poznatky o architektuře kláštera v 1. polovině 13. století jsou naprosto nedostatečné. – *J. Sommer*, Středověké pozůstatky klášterního kostela v Želivě (Poznámky k jeho barokní proměně), Vlastivědný sborník Pelhřimovska 10/1999, s. 96–105.
- 26) *P. Vlček – P. Sommer – D. Foltýn*, o. c. v pozn. 25, s. 352–354.

FUND EINES FRAGMENTES DES STEINERNEN FRÜHGOTISCHEN TAUFBECKENS IN DER GEMEINDE KŘEŠÍN/KRESCHIN

Dank der Bereitwilligkeit des Besitzers wurde ein wertvolles Fragment des mittelalterlichen Taufbeckens gefunden, das aus der Gemeinde Křešín, Bz. Pelhřimov/Pilgrams stammt, das vorher in der Untermauerung des auseinander genommenen gezimmerten Objekts gefunden wurde. Das erhaltene Fragment stellt Teile zwei Seiten des polygonalen Gebildes dar, das zu dem oberen Teil des zwölfseitigen Taufbeckens gehört. Der hochwertigste Bestandteil des erhaltenen Fragments ist die plastische Verzierung, die das Taufbecken auf ihrem Umfang unter dem Gipfel umlief. Sie ist aus drei Teilen zusammengesetzt, denen ein aus dem Pflanzenmotiv zusammengesetzter Fries dominiert. Auf der oberen Seite ist er von einem Paar der flachen Rundstäbe, auf der unteren Seite dann von einem analogischen Rundstab vermarktet, unter dem ein Zahnschnitt mit zackigen Zähnen läuft. Das Pflanzendekor ist durch ein Motiv des sich spannenden Stängels mit zusammengerollten fünfzackigen Blättern gebildet. Der unendliche Stängel geht regelmäßig zwischen einzelnen Blättern vom Rand zum Rand, bei dem Rand schmiegt er sich um eine plastische Leiste, die eine Bordüre bildet. An der Ecke geht er über eine plastische Eckleiste. In dem erhaltenen Teil des Taufbeckens befinden sich Blätter von der gleichen Größe und der Form, sie sind in derselben Richtung eingedreht. Die Blätter haben eine nicht gegliederte Oberfläche, sie sind flach, jedes Blatt wächst aus dem kurzen Stängel aus. Die Blätter füllen die Mehrheit der von dem sich windenden Stängel begrenzten Fläche aus. Die Blätter erwecken den Eindruck der realistischen Gestaltung, die ganze Komposition weist Zeichen des Dekorativismus auf. Der besonderen Aufmerksamkeit wert ist die gesamte dekorative Anordnung des Frieses. Das zeigt sich in der gleichen Aufwicklung der Blätter, in der stilisierten Leitung des Stängels und in der Anordnung

des Blattwerks zwischen Rändern der Bordüre. Die Blätter erfüllen fast die ganze Fläche zwischen den Rändern, freie Räume sind bis zum Minimum erstickt. Eine bestimmte Analogie stellen auch einige Friese mit der Pflanzenverzierung auf dem westlichen Portal der Klosterkirche des Zisterzienserklosters Porta Coeli in Předklášteří/Vorkloster bei Tišnov/Tischowitz dar, dessen Architektur gleichförmig zu dem breiteren Umkreis der Donaukunst des zweiten Viertels des 13. Jahrhunderts gehört. Eine spezifische Äußerung des Dekorativismus des Frieses ist das, dass der Stängel in den Stellen, wo er sich zu dem Rand der Bordüre anschließt, völlig gerade ist und er wird so ein Bestandteil der plastischen Leiste, die die Bordüre bildet. Dieses dekorative Motiv ist keine Selbstverständlichkeit und wurde bis jetzt, wenn es uns bekannt ist, nicht ausführlicher analysiert. Es zeigt sich ausdrucksvoller bei den Friesen der Weinrebe auf den Deckboden, die wahrscheinlich aus dem Brunnenbau des Zisterzienserklosters Velehrad/Welehrad stammen und die im Lapidarium des Klosters hinterlegt sind, und weiter auf dem westlichen und südlichen Portal der Ulrichskirche in Regensburg. Im Gegenteil das Motiv der zackigen Zinnen, resp. der Zickzacklinie, die auf der unteren Seite das Feld mit dem Pflanzendekor begrenzt, ist in der romanischen Architektur, beeinflusst von der Donauschöpfung, ein relativ frequentierter Ausdruck.

Das Material des Fragments ist ein weißlicher bis schwach rötlicher (etwas rostig) feinkörniger Muskovit-Granit (ein Typ von Mrákotín/Mrakotin), zusammengestellt aus dem Quarz, Feldspate, Muskovit und vereinzelten Anhäufungen von Biotit, stellenweise mit schwachen Ausdrücken der Metamorphose, die sich durch eine ausdruckslose Gleichrichtung der gesteinsbildenden Mineralien auszeichnen. Der nächste Körper der granitoiden Ergussgesteine gebunden an das sog. Moldanubik-Pluton steigt nordöstlich von Křešín.

Das gefundene Fragment belegt, dass das Taufbecken durch seine Größe und bildende Ausstattung übliche Typen der Taufbecken in dem ländlichen Milieu überschritten hat. Das Taufbecken wurde wahrscheinlich ursprünglich für einen bedeutenden Bau in der geographisch nahen Umgebung bestimmt und in Křešín wurde es erst sekundär platziert. Als eine logische Möglichkeit zeigt sich das nahe Prämonstratenser Kloster in Želiv/Seelau, das im zweiten Viertel des 13. Jahrhunderts ein baulich bedeutender romanischer Komplex war, beziehungsweise des Klosters der Prämonstratenserinnen in Louňovice/Launowitz unter dem Blaník.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Křešín/Kreschin, Bz. Pelhřimov/Pilgrims, ein Fragment des Taufbeckens, ein Teil des oberen Teiles mit dem Dekor. Foto J. Varhaník 2020.

Abb. 2: Křešín, Bz. Pelhřimov, ein Fragment des Taufbeckens, der obere Teil des Randes. Foto J. Varhaník 2020.

Abb. 3: Velehrad/Welehrad, Bz. Uherské Hradiště/Ungarisch-Hradisch, Lapidarium, ein Fragment des Deckbodens. Foto P. Kroupa

Abb. 4: Tišnov/Tischowitz, Bz. Brno/Brünn- Provinz, ein Detail des Pflanzendekors der Archivolte des westlichen Portals der Klosterkirche. Foto P. Kroupa

Übersetzung J. Kroupová

AUTENTICKÉ VÝPLNĚ STAVEBNÍCH OTVORŮ V ROUBENÝCH STAVBÁCH NA PŘÍKLADECH Z PLZEŇSKA A KLATOVSKA

STANISLAV PLEŠMÍD – KAREL FOUD

Doors and Windows as Style Joinery Elements of the Log Buildings in the Plzeň Region

Numerous log buildings – houses, granaries, cowsheds, storerooms, barns, and others – enriched the collection of historical vernacular buildings in western Bohemia. They are found in the north and south of the Plzeň Region and the city of Plzeň as well as in the Rokycany, Klatovy, and Domažlice regions. They are made of carefully hewed beams and logs, left without plaster or chinked with clay. Many of them are very old, mostly from the second half of the 18th and first half of the 19th century. Some are of exceptional historical quality, many times being the last representatives of common farming buildings in the past. In addition to doors, style windows attract one's attention; they are single or double and sometimes equipped with original fittings.

There are relatively few documented style joinery elements in the vernacular environment of the Plzeň Region; the overwhelming majority of them vanish without being discovered and studied, in detail or briefly. The authors of this study seek to date the joinery elements also with the help of dendrochronology.

Key words: Vernacular architecture – log buildings – historical fillings of building openings – windows – door – purposefulness and artistic expression

Roubené stavby, domy, chlěvy, komory, stodoly nebo sýpky jsou neodmyslitelnou součástí historického domovního fondu Plzeňska či Klatovska. Mnohé z nich si uchovaly historické slohové dveře nebo okna. K nejstarším dokumentovaným truhlářským prvkům patří točnicové dveře roubené sýpky z usedlosti čp. 12 v Třebýjince (okres Klatovy), pocházející z let 1721–1722. V usedlosti čp. 21 v Malinci (okres Plzeň-jih) stojí roubená sýpka s druhotně přisazenou komorou pocházející z let 1810 až 1813. Stavba je vybavena svlakovými dveřmi s ozdobně skládaným pokryvem lícové strany. Roubené stavení usedlosti čp. 2 v Kavrlíku u Kašperských Hor (okres Klatovy) vzniklo v letech 1785 až 1786. Objekt je opatřen okny zhotovenými na přelomu 19. a 20. století až v období 1. třetiny 20. století. Ve stavení čp. 16 v Lisově na jižním Plzeňsku byla dokumentována zdobená svlaková okenice. Průzkum a dokumentace historických oken a dveří patří k důležitým pramenům poznání vývoje památek. Zároveň se jedná o zachycení informací o těch částech staveb, které nejrychleji podléhají opotřebení a také jsou nejčastěji vyměňovány.

Klíčová slova: lidová architektura – roubené stavby – autentické výplně stavebních otvorů – dveře – dveřní zámky – výzdoba dveří a dřevěného ostění – okna – okenní kování – dřevěné okenice

Roubené stavby mají v historickém domovním fondu venkova v oblasti Plzeňského kraje nezastupitelné místo. Obytná stavení, stodoly, chlěvy, komory, kolny a sýpky zde byly budované především z hraněných trámů. Jak dokládají dochované stavby datované pomocí dendro-